

Julemøte

Onsdag 4. desember kl. 19.00
i Ris menighetshus

Vinderen Historielag inviterer til høsttur til Bogstad gård. Temaet for turen er ”Som innledning til jubileumsåret 2014 har vi valgt ”Peder Anker, Bogstad og 1814” som tema for julemøtet denne gangen.

Det blir foredrag ved historiker **Bård Frydenlund** fra Universitetet i Oslo, forfatter av biografien om Peder Anker (2009).

Deltakelse på julemøtet er gratis.

Kapellet som ble allemannseie

TEKST: ØYVIND GAUKSTAD

FOTO: BJØRN TØNNESEN

I september var det 100 år siden Holmenkollen kapell ble innviet. Det ble behørig feiret, og i anledning jubileet gir vi deg historien om all den iver, glød og glede som dette byggverket har avstedkommet. Og alle kjenner vi til den sorg og harme som tok oss da kapellet brant ned til grunnen en mandagsmorgen i 1992. Men i dag står kapellet der i all sin prakt - som en diamant!

Holmenkollen kapell feiret 24. september i år sin 100-årsdag. På denne datoen i 1913 ble kapellet innviet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger som dåp, konfirmasjon, vigsel og bisettelse, og det var daværende biskop i Kristiania, Jens Frølich Tandberg, som sto for den høytidelige innvielsen.

Trang fødsel

Så tidlig som i 1903 var kapellet blitt midlertidig innviet som bedehus. I 1907 kostnadsberegnet byggekomiteen kapellet til kr 44

421. Men dessverre hadde man ikke nok penger til å betale fullt ut hva kapellet kostet, og det gjensto dette året fortsatt kr 7500, som man slet med å få samlet inn. Kapellet var imidlertid bygget og tatt i bruk, men det gjensto såpass mye arbeid at det offentlige ikke var villig til å overta ansvaret for kapellets drift.

I 1911 ble det endelig en avklaring i forvaltningen da Vestre Aker sognestyre besluttet å overta kapellet. Etter innvielsen i 1913 ble ordningen slik at prestene i Vestre Aker sogn tjenestegjorde én søndag hver måned. De andre gudstjenestene ble forrettet av prester som ble engasjert av ”Det frivillige kirketilsyn” for Holmenkollen kapell.

100 års historie

I 1888 ble Selskabet for Anlæggene på Holmen- og Voxenkollen stiftet. Formålet var å ”nyttiggjøre de for Øiemedet indkjøbte Arealer af Vestre Holmen og Voxens Skov som Udfartssteder for Kristianias befolkning”. De tre ildsjelene bak selskapet, veidirektør Hans Hagerup Krag, borgermester Evald Rygh og dr I. C. Holm ønsket også å bygge et sportskapell i det nevnte området. I et slikt kirkerom skulle

Bildet viser en akvarell fra 1910 av Hans R.. Grüner. Akvarellen er basert på de opprinnelige tegningene, og likner derfor mer på dagens kapell enn det som brant ned.

”de nasjonalsindede friluftsmennesker” føle seg spesielt velkomne. Man ønsket ikke at det skulle være noen konflikt mellom det å gå tur eller gå i kirken på søndagene. Under den midlertidige innvielsesfesten i 1903 understreket pastor Thore Godal da også dette forholdet:” End om vi tok Herrens Hus med op i Skoven.”

I 1890 hadde Holmen og Voxenkolselskabet overdratt en av sine tomter på 10 mål til bygging av et sportskapell. Det ble nedsatt en byggekomite med blant andre Krag som medlem og primus motor. I januar 1892 undertegnet Krag og formannen i komiteen, professor Bredo Morgenstjerne, en innbydelse til en rekke personer og instanser med oppfordring til å gi et bidrag til oppførelse av et sportskapell.

27 bidrag i arkitektkonkurransen

I 1894 ble norske arkitekter invitert til å delta i en konkurranse om det beste utkastet til et kapell. Interessen var overveldende. Ved fristens utløp var det kommet inn 27 tegninger. Førstepremien, som lød på svimlende 200 kroner, gikk til den unge arkitekten Peter Andreas Holger Sinding-Larsen for et utkast til en trekirke. Utkastet hadde stavkirken som forbilde, og kapel-

let ble laget som en korskirke med praktfulle tømmerkonstruksjoner. Bedømmelseskomiteen uttalte om vinnerutkastet at ”Planen er godt disponert og har gode Forholde.”

Ansvarlig for byggingen av kapellet var byggmester Bernt Ly fra Holmenkollveien. En stor del av tømmeret ble gitt av Kristiania kommune. Over alteret ble det satt opp et krusifiks, skåret i tre av billedhugger Aanonsen. Kirkeklokkene til en verdi av kr 3975 ble gitt av gårdbruker Hilmar Holmen. I 1937 ble Ris Sogn opprettet og Holmenkollen kapell har fra dette år tilhørt vår menighet.

Brannen

Tidlig mandag morgen 24. august 1992 brant Holmenkollen kapell ned til grunnen. Brannen ble oppdaget av en tysk turist ved femtiden om morgenen. Kapellet var da helt overtent, og det gamle tømmeret brant raskt og godt, og brannvesenet kunne ingenting gjøre.

Allerede ved seks-tiden raste kapellet sammen. Ødeleggelsen var nesten total. Det eneste som sto tilbake noenlunde intakt var grunnmuren, de to trappene som førte inn til kirken fra vest og smijernsrekkverkene på trappene. Døren til sakristiet sto åpen da brannmannskapene kom til stedet. ”Det kan tyde på innbrudd og bran-

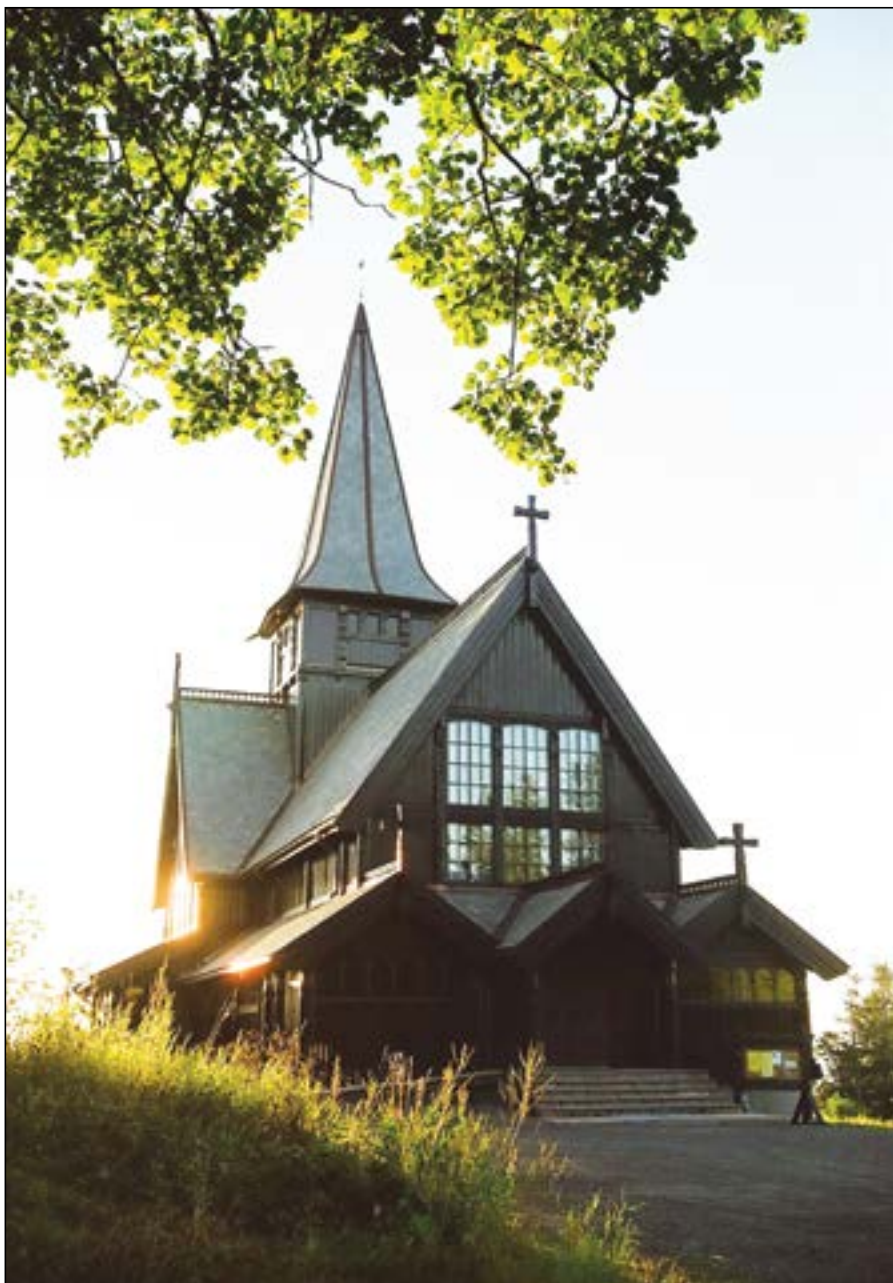
En augustnatt i 1992 ble kapellet tent på, og det brant ned til grunnen. Den 15 år gamle trebygningen som står der i dag, er faktisk mer identisk med de opprinnelige arkitekttegningene enn det gamle kapellet som brant. Foto privat.

npåsettelse”, uttalte vakthavende brannsjef.

Daværende organist i kapellet, Marit Stray, var fullstendig knust over tapet av kapellet. Til Aftenposten sa hun: ”I dag opplever jeg en forferdelig sorg. Det var en helt spesiell ”sjel” i kapellet vårt. Ikke minst gjaldt det glassmaleriene, særlig bildet av den oppstandne Kristus, som jeg i over ti år hadde mulighet til å beundre fra orgelkrakken”.

Først ett år etter brannen fikk politiet en tilståelse fra en 19-åring. Han innrømmet å ha vært med på å sette fyr på kapellet, men hevdet at han ikke var alene. Han ble senere kjent som Varg Vikernes, og tilhørte et satanistisk miljø, med flere kirkebranner på samvittigheten.

Den nedsmeltede kirkeklokken fra det gamle kapellet ligger der den ble funnet etter brannen, og kan i dag ses i inngangrommet til kapellkjelleren.

Slik ser kapellet ut i dag i all sin prakt.

Gjenoppbygging?

Oslo kommune hadde i 1992 flere prosjekter for kirkebygg og kunne ikke love gjenoppbygging med det første. Dessuten ønsket flere at det skulle bygges en moderne arbeidskirke, og det ble til og med advart mot å lage en kopi av det gamle kapellet. Det fikk flere ressurssterke mennesker til å våkne. Det fremkom sterke ønsker om å bygge et kapell mest mulig identisk med det gamle. ”Komiteen for gjenoppbygging av Holmenkollen kapell” ble etablert, med prinsesse Astrid som komiteens høye beskytter. Målsetningen var følgende:
1) Gjenoppbygging i gammel skikkelse 2) Umiddelbar igangsetting.

Stor innsamlingsglød

Kort tid etter brannen ble de opprinnelige tegningene til kapellet (utført av Sinding-Larsen), funnet på loftet i Ris Kirke. Det ble bestemt å bygge et kapell i tråd med disse tegningene. Oslo kommune bevilget 7,5 millioner kroner under forutsetning av at komiteen samlet inn et tilsvarende beløp. Og det var glade givere fra fjern og nær som bidro. Til slutt var innsamlingsbeløpet kommet opp i 10,2 millioner kroner.

Det nye kapellet som ble bygget, var mer lik de opprinnelige tegningene. Arkitekt Arne Sødal,

som var arkitekt for det nye kapellet, brukte disse tegningene, som var etter 1300-tallets byggeskikk. Pga pengemangel var det gamle, nedbrente kapellet ikke blitt gjennomført helt i stavkirkestil. Dagens Holmenkollen kapell har de aller fleste trekk som kjennetegner en stavkirke.

Gamle håndverks-teknikker

I gjenoppbyggingen ble gamle håndverksteknikker benyttet. Fordi de gamle byggemetodene var så spesielle, måtte man finne håndverkere som behersket disse teknikkene. Entreprenør oppgaven fikk Lalm Byggservice i Vågå, mens Ottar Romtveit fra Rauland ble byggplassleder, treskjærer og trekonsulent. Denne mannen gjorde egenhendig all treskjæring på kveldstid i byggeperioden.

Tømmeret i veggene står loddrett og holdes sammen med bunn- og toppstokker. Hele konstruksjonen holdes oppe av fire sentralsøyler, som blant annet bærer kapellets tårn. Andreaskorsene fremme i koret er ikke bare til pynt. De fungerer som avstiving av hele bygningen. Tettvokst malmfuru, noe av det lagret i fem år, ble hentet fra Seljordshei. Seksjoner ble satt sammen ved not og fjær og ble tettet med saueull.

Stor giverglede

Foruten sjenerøse pengegaver mottok kapellet også svært mange andre gaver. Blant andre ga prinsesse Ragnhild, fru Lorentzen en kopi av et 1700-talls dåpsfat med mugge. Pengegavene muliggjorde innkjøp av messehagler og stoler, høytaleranlegg, teleslynge, lysekroner og glassmalerier (disse maleriene kom på plass i 1999 og ble laget av Rigmor Bové).

Fargene som ble brukt, var rene farger uten tilsetningsstoffer. Fargene ble blandet på stedet, og en gammel og god teknikk ble brukt i selve malingsprosessen. Denne teknikken gir et variabelt fargespill som man ikke får fra boksmaling. Og det er en fryd i dag å se det fine fargespillet i benkene, på prekestolen, alteret, alterringen, lesepulten, døpefonten, nattverdsbordet, kalkholderne og dørene.

Endelig ferdig i 1996

Kapellet sto ferdig vinteren 1996. Det var da ferdig med kirkerom, preste- og dåpsakristi, galleri, tårnrom og kjeller. Kapellkjelleren ble et fint og rommelig forsamlingslokale, som er blitt brukt til menighetens mange aktiviteter og også andre arrangementer i lokalmiljøet. Særlig er det populært med bryllup og dåp, og ikke sjelden er

det bryllupsfester, dåpselskaper og bursdager i kapellkjelleren. I kirkerommet arrangeres det også konserter, særlig i adventstiden, og da deltar både landskjente og lokale aktører. 3. mars 1996 ble kapellet innviet til kirkelig bruk, av biskopen i Oslo, Andreas Aarflot.

Uvurderlig støtte

Holmenkollen kapell har egen venneforening. Den ble stiftet 7. september 2011, med Hans Herman Horn som den drivende kraft. Foreningen har gitt vesentlige økonomiske bidrag til blant annet sliping og lakking av gulvene og beising av kapellet utvendig.

Det kan trekkes en linje fra engasjementet hos 1890-årenes ildsjeler og til dagens aktive venneforening. I dag - som den gang - er det et ønske hos mange engasjerte mennesker at dette sportskapellet kan ha en sentral plass i folks friluftaktiviteter. Pastor Godals ord fra 1903 har fremdeles gyldighet. Derfor ønsker venneforeningen at kapellet skal vedlikeholdes jevnlig, noe som sikrer kapellet et langt liv til menneskers glede og velsignelse, og til Guds ære.

Denne reportasjen har tidligere vært trykket i Risbladet (3/2013).

Feiring av 100-årsjubileet

Sopranen Katharina Klaveness og Peter Klaveness, bass holdt en nydelig konsert den 24.september. Ved klaveret satt Siril Valberg. Foto Bjørn Tønnesen.

Nesten 150 personer var med på middagen i Holmenkollen kapell for å gjøre stas på jubilanten. Foto Bjørn Tønnesen

Etter middagen var det en samtale om kapellets dramatiske historie. Fra venstre Øyvind Gaukstad, Ann Backer, Hans Herman Horn fra venneforeningen og ordstyrer Siv Nordrum. Foto Bjørn Tønnesen.

Risbautaen ved Ris skole

Ved Ris ungdomsskole står det i utkanten av skolegården en vakker bauta. Den ble reist etter Den andre verdenskrig for å hedre de falne som hadde tilhørighet til skolen. Men hvem var de?

Vinderen Historielag vil gjerne lage en serie artikler om dem, men da trenger vi medlemmenes hjelp.

Dersom du kjente en eller flere av dem som har sitt navn på bautaen, enten det var slekt eller venner, ville vi sette pris på om dere kontakter redaktøren eller en i styret.

- Gunnar Høverstad, f. 1922
- Øyvind Nordby, f. 1915
- Johan Henrik Ihlen, f. 1906
- Odd Brønne, f. 1919
- Thorleif Arentz, f. 1924
- John Schou, f. 1913
- Kjell B. Holst, f. 1914
- Thomas Bryn, f. 1919
- Tom H. A. Wetlesen, f. 1914
- Jørn Tingulstad, f. 1914
- Gunnar Tingulstad, f. 1917
- Ole Herman Mustad Backer, f. 1922
- Fredrik Eitzen, f. 1916
- Sigurd Haanes, f. 1913
- Hetty Sauer, f. 1908
- Otto Treider, f. 1917
- Andreas Hofgaard Wyller, f. 1919
- Lasse Heyerdahl – Larsen, f. 1912
- Per Grell Lønning, f. 1921
- Finn Jespersen, f. 1914
- Ivar William Wagle, f. 1914
- Tell Christian Wagle, f. 1919
- Kjell L'Abée Lund, f. 1914
- Jan Solberg, f. 1920
- Erik Sunde, f. 1918
- Jens Christian Rolfsen, f. 1923
- Ivar Munthe-Kaas Sandvik, f. 1913
- Gabriel Smith, f. 1921
- August Emil Tobiesen, f. 1921
- Arvid Kristian Storsveen, f. 1915
- Gunnar Svein Anklev, f. 1917
- Isidor Rubinstein, f. 1904
- Jonas Fasmer Dahl, f. 1909

Skrivemaskinen – en revolusjon som endte på museum

TEKST: FINN HOLDEN

«Det første patent på en skrivemaskin ble tatt ut i 1714, men først i 1868 kom en maskin som var raskere enn håndskrift.»

Dette står om skrivemaskinen i Store norske leksikon på nettet. Stopp litt og les setningen en gang til. Over 150 år tok det fra patent til praktisk bruk!

Det første patentet på en fysisk skrivemaskin ble tatt ut på Sardinia i 1855. Maskinen ble kalt «Cembalo Scrivano o Macchina da Scrivere a tasti». Knapt et navn som selger! Wikipedia skriver nøkternt at fra den gang til midten på 1900-tallet ble «en person som opererte denne innretning kalt for skrivemaskindame».

De to første skrivemaskinprodusentene fra 1870-årene var symaskinfabrikken Remington og Underwood. På de første maskinene dekket tastaturet over papiret. Dette kunne først leses etter at hele dokumentet var skrevet. Det ville ha skapt problemer for mange av oss.

Touch-metoden

Den klassiske skrivemaskinen hadde et begrenset antall tegn. Alle bokstaver

var like brede med bare to skriftstørrelser. Når vi trykket på en tast på tastaturet, utløste vi en svingarm med et tegn i enden, som slo tegnet, bokstaven, tallet eller kommaet ned på arket. Jeg vil tro at alle som har skrevet på en skrivemaskin, har opplevd at to-tre av disse svingarmene har kollidert i luften.

Alle tastaturene hadde plassert bokstaver og tall på samme måte, i samme rekkefølge slik at «skrivemaskindamene» kunne skrive raskt etter «touch-metoden» uten å se ned på bokstavene.

Hvorfor er da noen av de viktigste bokstavene, som e, r og a, plassert ytterst på tastaturet, ikke i midten? Hensikten var nettopp å lage en forsinkelse i skrivingen, slik at de raskeste «skrivemaskindamene» ikke skulle oppleve kollisjoner mellom bokstavene. I dag er dette bare en god historie uten betydning, men plasseringen av tastene er bevart.

IBMs kulehodemaskin

Reiseskrivemaskiner kom i bruk fra 1909, den elektriske fra 1950. Men den store revolusjonen kom med IBMs kulehodemaskin fra 1961 med ulike skrifttyper, skriftstørrelser og spesialtegn på samme maskin. Men da gikk det ikke mange tiår før en ny teknologi overtok. Som det står i Store norske

leksikon: «Skrivemaskinene er nå forsvunnet fra kontorene».

Men noen hang igjen. Forfattere fortsatte med den skriveredskapen som de var vant til og som ga dem den «rette» stemningen. Lars Saabye Christensen brukte sin gamle skrivemaskin inntil 90-årene, da det ikke

lenger var mulig å skaffe reservedeler til reparasjon.

Noen av oss har vel lest kriminalromaner hvor det gjøres et nummer av at hver skrivemaskin har sitt eget «fingeravtrykk», som gjorde at detektiven kunne se om et dokument var skrevet på en bestemt maskin eller ikke.

Det gjelder ikke lenger.

Det er ikke så mange år siden denne maskinen stod i de tusen hjem. Remington var ledende på å produsere skrivemaskiner fra slutten av 1800-tallet både i USA og Norge.

Holmen gård ca. 1850. Håndkolert trykk av Anita Nyegaard. Vi ser rett mot Bygdøy, Nesodlandet og Oslofjorden. Gjetergutten sees til venstre i forgrunnen. Bilde er utlånt av Anne Grundvig.

Sovjetiske krigsfanger på Gulleråsen

TEKST: FINN HOLDEN

FOTO: ARKIV OG FINN HOLDEN

Vi blir tilsynelatende aldri lei av Den andre verdenskrigen. Til stadighet dukker det opp nye opplysninger, nye vinklinger på kjent stoff og overlevende som forteller sine historier. Også om livet i vår bydel i tiden 1940-45.

Vi har tidligere skrevet om tyskernes beslaglegning av villaer og skoler i Oslo. Skolene var et opplagt bytte. Slemdal og Vinderen barneskoler, Ris og Fagerborg gymnas ble beslaglagt umiddelbart etter 9. april som bolig for soldatene. Villaer ble tatt som boliger for offiserene. Hjemmefronten laget i september 1944 en oversikt over villaer som ble okkupert av tyskerne. Jan Høeg har føyd til flere adresser, se s.21.

Skogryggveien 2 ble beslaglagt først i 1942 da eieren, høyesterettsadvokat Harald Ramm, ble tatt som gissel og plassert på Bredtvet. Huset ble bolig for en tysk general, som behandlet huset skånsomt.

I krysset Skogryggveien/Skogsveien (Faunveien) sto det tyske vakter til vern av de høye offiserer som bodde i villaene. To av øyenvitnene husker at de ble ofte kontrollert

og avkrevd legitimasjon når de var på besøk hos venner i strøket.

På Østre Holmen var det under hele krigen et luftvern batteri med brakker for de tyske soldatene som betjente batteriet.

Sovjetiske krigsfanger i Norge

De små fangeleirene på Slemdal var en liten brikke i et stort spill. Etter at Hitler-Tyskland gikk til angrep på Sovjetunionen 22. juni 1941, tok tyskerne et stort antall sovjetiske krigsfanger. Rundt 100 000 av disse ble plassert i nærmere 500 fangeleirer over hele Norge, to-tredeler av fangene ble plassert i Nord-Norge. Rundt 13 700 sovjetiske krigsfanger døde under oppholdet i Norge, den enkeltgruppen som hadde størst tap på norsk jord. Sommeren 1945 ble de gjenlevende krigsfangene sendt tilbake til Sovjetunionen. Til sammen ble 331 sovjetiske fanger gravlagt på Vestre gravlund.

Marianne Neerland Soleim har både skrevet en doktoravhandling og en artikkel om sovjetiske krigsfanger i Norge for HL-senteret (Holo-caust-senteret på Bygdøy). Her skriver hun: «Fornedrelse, umenneskelig slit, sult og død preget tilværelsen til de sovjetiske krigsfangene i Norge. Likevel hadde fangetilværelsen også lyspunkter. Samhold blant fangene og

Flyfoto fra 1947 av det aktuelle område. De lodrette veiene er fra venstre Frognerseterveien, Skogryggveien og Skådalsveien. I midten nederst, den krokete Faunveien.

kontakt med nordmenn utenfor piggråden ga styrke.

Her i landet ble sovjetiske krigsfanger brukt til bygging av jernbane, veier, flyplasser og festningsanlegg. Jernbaneprosjektet Nordlandsbanen ble delvis fullført ved hjelp av krigsfangenes arbeidskraft.»

«Det finnes mange eksempler på hvordan folk i lokalsamfunnet ga mat og klær til sultne fanger, oppmuntret dem med et smil og på forskjellige måter viste at de var deres venner. Mange hjalp fangene med stor fare for eget liv.»

«Eli Holtmark var tolv år under krigen. Synet av fanger i leiren ved sykehuset i Bergen gjorde sterkt

inntrykk på henne. (Hun sier:) Vi krøp fremover til vi kom til gjerdet. Der sto fanger, grå uniformer, tynne og medtatte, men veldig blide. Mat ble smøget inn under den solide fangenettingen. De tyske vaktene så det godt, men lot det passere. Vi så fangene spise matpakkene med tydelig glede. Fangene så gamle ut, med grimet, grå og rynket hud. Sterke, slitte hender. Men øynene var unge, så vennlig og glad på oss. En gang jeg listet mat under gjerdet, kom en stor hånd fram og det ble et håndtrykk. De tyske vaktene lot det skje. Vendte seg halvt bort med vennlig kroppsholdning. Det utviklet seg en vane med å komme med mat.» (Soleim 2011)

*Bunker i Skogryggveien 1. står strategisk i hagen ved krysset mellom Frognerse-
terveien-Faunveien for å beskytte de tyske offiserene i villaene lenger oppe.*

Fangeleiren på Slemdal

Mange sovjetiske krigsfanger ble plassert og sysselsatt i vårt område. Bakgrunnen for denne artikkelen er en telefon fra Øyvind Reiseegg angående et foto fra 1947, som viser noen fangebrakker nederst i Skogryggveien. Leiren besto av noen brakker som ble plassert på tennisbaner i flere av hagene i Dronningveien (Skådalsveien), Skogryggveien og Skogsveien (Faunveien). Gjerdet rundt leiren var ganske enkelt det eksisterende nettinggjerdet rundt tennisbanene.

Flere personer i bydelen husker disse russerbrakkene. Det var brakker på tennisbanene i Skogryggveien 1, 2, 10, 13 og 15 og i Dron-

ningveien 2 og 4. De korte beretningene jeg har fått fra leiren i Skogryggveien, bekrefter inntrykkene til Eli Holtsmark. Når barna gikk til skolen, fikk de med seg matpakke fra mor, som de kastet over gjerdet eller skjøv under nettinggjerdet til fangene. Barna fikk glade smil tilbake, noen fikk små enkle kunstverk ellerringer laget av aluminium, en fikk et håndtrykk.

Hva gjorde de russiske krigsfangene?

Russerne må ha arbeidet i villahagene. De kan også ha bygd Holmenkollen leir oppe ved Holmenkollbakken. Bunkersen her ble senere brukt som kommandosentral for det norske forsvaret.

Ellers ble russerne ofte fraktet til arbeidsstedet. Tyskerne hadde okkupert blokker i Nobels gate, og hit ble russere fraktet for å fylle kull i fyrkjelene og utføre vaktmestertjeneste. De gikk med jakker med store bokstaver på ryggen: S U. Guttene i strøket skjønnte ikke forkortelsen for Sovjetunionen og ropte «Skift underbukser».

Ett av øyenvitnene bodde nede på Majorstuen og husket at russiske fanger ble fraktet med Sinsen-trikken til trikkestallene i Harald Hårfagres gate. Der plukket de defekte batterier fra hverandre for å sette dem sammen igjen til færre holdbare batterier.

Selv gikk jeg på Fagerborg (femårige) gymnas i tiden 1941-46. Det vil si at vi gikk i bygningen på Fagerborg bare vårhavåret 1946 siden tyskerne okkuperte skolen 1940 - sommeren 1945. Under krigen ble vi plassert sammen med andre skoler, lengst på Vestheim gymnas, i dag den franske skolen, og på Foss videregående skole. Jeg har plukket poteter i potetferien på Bogstad Golfbane sammen med russiske fanger.

Oslo Handelsgymnasium ble bygd like før Den andre verdenskrig og innviet 1. februar 1940. Den nye skolen ble beslaglagt av tyskerne med en gang etter invasjonen 9. april 1940. Skolen ble overtatt av Wehrmacht og var tyskernes militære hovedkvarter til vinteren 1945. Den militære ledelsen måtte ha en fluktmulighet, og russiske krigsfanger gravde en tunnel fra Oslo Handelsgymnasium under gaten til det tidligere KNA-hotellet og videre til

Ruseløkka skole. Krigsfangene skal ha blitt henrettet etter utført jobb, fordi de kunne røpe fluktveien. Da Wehrmacht flyttet ut, overtok reichskommissar Terboven skolen.

Tyskere internert på Slemdal

Etter krigen ønsket kommunen å kjøpe to av brakkene til innkvartering av bostedsløse, men saken dro ut og de ble disponert av utrykningspolitiet og fangevokterne på Akershus. Etter at de russiske krigsfangene var blitt sendt tilbake, ble noen av brakkene fram til 1947 brukt til internering av 46 tyskere, som skulle vitne i landssviksaker etter krigen. De ble nektet å gå fritt omkring på Slemdal og ble passet på av en vaktstyrke på 16 mann. I Slemdal leir ble det «opprettet flere spesialverksteder for skomaker, snekker, blikkenslager, elektriker, rørlegger, ovnsreparatør, skredder, automobilmekaniker», (PM 3. april 1947). Leiren lå i et skogholt i Skogsveien, og leirsjefen foreslo at de innsatte kunne få lov til å gå litt i omegnen med vakt. Han fikk til svar at «naboene vil finne det støtende å se tyskere spasere omkring».

Leiren hadde et stort bibliotek, og tyskerne kunne låne faglitteratur fra Universitetsbiblioteket. Tyskerne fikk mat fra gammel tysk hermetikk, som hadde tapt mye næringsverdi, så de led av «en skrikende vitaminmangel».

Nydalen Compagnie kjøpte mange av brakkene og flyttet dem til Nydalen til bolig for spinnersker og veversker

Lager Nordstrand på Lambertseter - en av de største leirene i Oslo med lemmebrakker på geledd. Leiren var også transittleir for hester brukt til flytting av tysk artilleri. Hestene sto i brakkene med høyere tak. Foto www.eikaberg.org

på fabrikken. De ble gjenoppført i Maridalsveien, der Gets kontorbygg nå ligger.

En av brakkene ble igjen helt til 1950 mellom Skogryggveien 3 og 5, og brukt til innkvartering av arbeidere fra Nydalen. To av naboene gikk til sak mot Nydalen Compagnie. Retten sa at Nydalen hadde kjøpt brakkene mens de var bebodd, og at naboene ikke pliktet å finne seg i at brakken ble stående. Naboprotesten om rivning ble derfor tatt til følge, og Nydalen Compagnie ble dømt til å betale 400 kroner i saksomkostninger.

Kilder:

Soleim, Marianne Neerland: Sovjetiske krigsfanger i Norge, HL-senteret Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945, Universitetet i Tromsø 2004.
Reistad, Gunnhild Ramm: Tyskere internert på Slemdal, VH 3/2011
Intervju med Finn Aanonsen, Johanne Huitfeldt, Lars Backer, Anne-Wenche Ore, Louise Storm, Johnny Ramm, Bjørn Christophersen og Finn B. Bendixen.
Byantikvar Janne Wilberg: Puslespillet om den andre verdenskrig i Oslo, Byminner 4-2013
Intervju med tidligere inspektør på Oslo Handelsgymnasium, Emil Didriksen

Bygninger okkupert av tyskerne under krigen

TEKST: JAN HØEG OG
 FINN HOLDEN

Hjemmefronten utga i september 1944 en oversikt over bygninger som ble okkupert av tyskerne i Aker kommune under krigen. Dette er Hjemmefrontens liste utlånt fra Hjemmefrontmuseet med noen tilføyelser.

Bjørnveien 3
 Dagaliveien 8 (Tysk sikkerhetspoliti), 12, 30
 Dronningveien (Skådalsveien) 2, 4
 Ekorneveien 3 (Einsatzstab Wegener)
 Fossheim hotell

Flykttunnelen fra Oslo Handelsgymnasium endte her på Ruseløkka skole

Frognersterveien 27, 50, 50B, 54
 Gressbanen (Deutsche Wehrmacht)
 Gråkamveien 14
 Gulleråsveien 3 (Luftgau Norwegen), 15, 18 (Deutsche Wehrmacht)
 Holmenkollen Restaurant
 Holmenkollen Sanatorium
 Holmenkollen skibakke (Bauleitung der Luftwaffe)
 Holmenkollen Turisthotell
 Holmenkollveien 103, 120 (Luftgaukommando), 120B, 124
 Holmenveien 5, 20, 21
 Haakon den godes vei 1
 Kongsseteren (Deutsche Wehrmacht)
 Lillevannsveien 83
 Lysebu, Voksenkollen
 Lønnhaugen allé 9 (Deutsche Wehrmacht)
 Måltrostveien 2
 Oberst Angells vei 1, 9, 13
 Ris middelskole og gymnas
 Risalléen 6
 Risbakken 22
 Skogryggveien 1, 2, 7, 10
 Slemdalsveien 97, 125
 Stjerneveien 1
 Tennisveien 1 (Deutsche Polizei)
 Vettakollen Turisthotell
 Vettaliveien 10
 Vinderen skole
 Voksenkollen hospits
 Voksenkollveien 5, 6 (Bauleitung der Luftwaffe)
 Dessuten:
 Dr. Holms vei 15, 24
 Anne Kures Sanatorium, Voksenkollveien 18
 Slemdal skole
 Tråkka 9
 Anne Maries vei 24
 Jegerveien 17

Malerskolen i skogen

TEKST OG FOTO: LAJLA HEYERDAHL

Kunstneren Seyna Sønnichsen bor i huset i skogen blant blåbærlyng og store grantrær. Skogryggveien var en gang en stille vei med store hus i store hager. Her maler hun portretter og holder malerskole for barn og unge i området.

Husmannsplassen Gullerud lå også

her i nærheten. Mange av husene har måttet vike plassen for moderne hus og leiligheter, der tomtene er maksimalt utnyttet. Det er en lang innkjørsel opp til Seynas hus, som ligger på en liten høyde inne i en stor hage. Huset er bygget i 1911 av byggmester Harry Hansen som også har bygget mange av de hvite, gamle husene på Vinderen. Seyna ble 70 år og huset ble 100 i 2011. Hvem andre enn Seyna ville finne på å dekorere huset med en

Her er en flokk fornøyde malersvenner samlet i kjellerstuen til Seyna Sønnichsen

Seyna Sønnichsen

gedigen rød sløyfe på hele fronten for å markere jubileet? Hun er bokstavelig talt en fargerik person. Yndlingsfargen hennes er oransje og den går igjen i alt hun har fra interiør, klær, og blomster. Ja, bilen hennes har sågar også en varm rød farge.

Hatt malerskole i 40 år

Store gamle hus har store kjellere. Det har også dette huset. Kjelleren er spennende med litt dunkel belysning og mange rare ting. For enden av en lang gang der langrennsski dekorerer hele den ene vegg, kommer man inn i kjellerstuen.

- Jeg har drevet malerskole i over 40 år. Noen av de første elevene mine har

nå blitt damer på snart 50 år, og mange av døtrene har gått i mødrenes fotspor og går nå på min malerskole, forteller hun.

Veggene i kjellerstuen er dekket med tegninger over alt og rundt et stort bord sitter unge jenter i alderen 8 til 13 år. Dempet klassisk musikk høres og stemningen er god. Her skapes kunstverk i alle farger og mønstre etter Seynas læremetoder.

Elevene blir kjent med farger, og inspirasjonen henter jeg fra naturen. Jeg er utdannet i tegning og maling fra kunstakademiet i München. Etter at mine foreldre flyttet ut, flyttet jeg tilbake til mitt barndomshjem med mann og tre barn. Det var stritt med små barn og et stort hus, så tid og ro til å være utøvende kunstner kunne være vanskelig. Men å lære barn å male var en fin erstatning for kunstneryrket, syntes jeg. Derfor ble det slik, sier hun.

Etablert portrettmaler

Men Seyna er også en meget god portrettmaler. De siste ti årene har hun portrettert både voksne og barn med pastellkritt. Hun er dyktig, og likheten med modellene er slående.

Hun startet sin kunstneriske utdanning med ett år ved Dartington College i England. Deretter hadde hun noen interessante og produktive år ved Kunstakademiet i München, hvor hun også deltok på flere utstillinger. Etter at utdanning ved akademiet var ferdig, kom hun hjem for å holde en separatutstilling ved U.K.S. (Unge Kunstneres

Samfunn) og ble så medlem av N.B.K. (Norske Billedkunstnere). Hun ble også medlem av Kunstnerforeningen.

Afrika i hennes hjerte

Seyna har mange interesser og går opp i dem med stor entusiasme. Blant annet står Afrika hennes hjerte nær.

- Min mellomste sønn Eirik bor i Diana, ved kysten av Kenya. Der jobber han med å sysselsette kenyanere til å dyrke grønnsaker som de selger på markedene, lokale forretninger og hoteller langs kysten. Skogplanting har også vært et av hans prosjekter. Han deler min interesse for kunst, og i den anledning er et kunstsenter startet i Kibera, et stort slumområde utenfor Nairobi, forteller hun.

Et annet land hvor Seyna har delt sin kunstinteresse med lokalbefolkningen, er Uganda. Der er et nytt kunstsenter åpnet, The Seyna Art Museum. Her kan man ta kunstutdanning i tillegg til at det er et museum.

Dette er noe av det Seyna brenner for. Når det gjelder henne selv er hun veldig ivrig på ski, noe kjellergangen er et tydelig bevis på. Der står det ski på rekke og rad for forskjellig føre- og værforhold. Sammen med sin mann Per går hun lange turer i skog og mark. Da er det Skiforeningens kjentmannsmerke som fanger interessen.

Styremedlem i Vinderen Historielag

Hver sesong er det spennende om Seyna vil fortsette å ha elever i kjel-

leren.

- Jeg har blitt 72 år og ønsker vel egentlig å trappe ned. Men likevel har jeg lyst til å fortsette å undervise. Det er jo det jeg virkelig kan! Barna lar seg lett inspirere gjennom farger og skaper de flotteste bilder. De får male og boltre seg med farger og godt papir. Det er viktig for meg at de bare arbeider med materialer av beste kvalitet, for alt det de lager er virkelig noe å ta vare på, understreker hun.

Noe annet som er viktig for

Seyna er maten hun spiser og serverer sine gjester. Det må være økologisk. Kaker og salater er laget av økologiske matvarer og barna på malerskolen får boller som er økologiske. Så får de lært litt om det også. Seyna er i tillegg opptatt av lokalhistorie, og den observante leser har sikkert fått med seg at hun er styremedlem i Vinderen Historielag. Her skriver hun artikler i medlemsbladet og er med på arbeidet med å holde laget gående og inspirere andre til å bli medlemmer.

Seyna er en meget habil portrettmaler.

Frogner hovedgård

TEKST: FINN HOLDEN

FOTO FRA BOKEN

Lars Roede er arkitekt og bygningshistoriker, og har hatt sin arbeidsplass i en årrekke på Oslo Museum, By-museet, som er stasjonert på Frogner hovedgård. Derfor var det naturlig for ham å skrive en bok om sin arbeidsplass. Det er blitt en grundig gjennomgang både av gårdens historie og av eierrekkene.

Boken har som undertittel: Bondegård – herregård – byens gård, men når ble herregården bygd? Gården er bygd som en laftet bygning, som er blitt påbygd, og tømmeret er dekket med stående panel innvendig

og bindingsverk utvendig.

Roede bruker skiftene til å avsløre endringer i eiendommen, men de skaper problemer fordi rommene kan skifte navn og rekkefølge fra skifte til skifte. Og – er det samme hus som nevnes først? Dette krever nøyaktig arbeid. Årringsanalyse i 2010 viste at herregården er bygd av tømmer som ble felt vinteren 1748, så gården må sannsynligvis være bygd året etter. Major Hans Jacob Scheel eide gården 1747-1760. Da solgte han den fordi han hadde forbygd seg. Det som står igjen av bøndernes gård, er noen av kjellerne.

Forfatteren forteller ikke bare om selve gården og dens eiere, men også om løkkene og setrene under gården. Frogner eide en stund Trevollskogen, det vil si «skogen med de tre setervoller», Frognerseteren, Øvreseter og en seter høyere opp. Roede burde ha skrevet mer om disse setrene. Den siste eieren av Frogner hovedgård, F. G. Gade, leide ut Frognerseteren gratis mot at leieren ga den siste husmannen på plassen husly og stell.

På siste tekstsider avslører Roede bokens budskap: «Lesere som har vært tålmodige nok til å følge fremstillingen så langt, bør nå ha oppdaget bokens skjulte budskap: Enda et stort løft gjenstår, det Frogner trenger som kulturminne, museum og prestisjebygg - en gjennomgripende bygningsmessig restaurering og ny museal presentasjon. (...) Byen eier et uerstat-

Vakre håndkolerte tapeter fra England eller Frankrike? De har Britiske nasjonalsymboler og er sannsynligvis produsert i England.

Oberstløytnant og godseier på Frogner hovedgård Hans Jacob Scheel, (1714-1774).

telig kulturminne. Verdien av byens gård for byens befolkning er tilsvarende stor. Det forplikter." Boken anbefales varmt.

Oslo - steder i byen

TEKST: FINN HOLDEN

Peter Butenschøn har skrevet bok om 19 steder i Oslo. Rekkefølgen av stedene gjør at boken også er blitt en historie om byen fra Gamlebyen og Akershus til Bjørvika.

Butenschøn behandler mer enn disse 19 stedene. Flere ganger tar han opp allmenne temaer som parkene og grøntområdene, drabantbyenes utfordringer og møtet mellom gamle industribygg og vår tids krav til byen. Han leverer også et varmt og sterkt forsvar for å bevare Høyblokken i Regjeringskvartalet.

Boken er blitt en kjærlighets-erklæring til byen, i alle fall til noen bydeler. Hvert kapittel begynner med et oppslag over to sider med et kveldsbilde fra stedet, fotografert av Sigurd Fandango. Det er blitt en fin bok.

Fjernet fontene

Oslo er jo byen uten særlig sans for historie. Vi har ingen bevart gammel bydel, og mange sentrale historiske bygg er revet. Butenschøn forteller selvsagt om dette. Han nevner en flau historie, som jeg, og sikkert også noen av leserne, hadde glemt. På Youngstorget sto det en fontene av støpejern, som sto i veien når kommunefolkene skulle rydde plassen etter markedet. Fontenen ble revet opp og kastet utfor

bryggen på Bekkelaget. Da torget så skulle restaureres i 1980-årene, oppdaget man i en utstillingskatalog at fontenen hadde vært utstilt på den første verdensutstillingen i London i 1860. Fontenen var satt sammen av støpte former, produsert i Kent. Kommunen sendte brev til Kent, men bedriften var gått konkurs. Fontenen var imidlertid innkjøpt til Arendal og Stavanger, og kommunen fikk lånt fontenen fra Stavanger en vinter, kopiert den og satt den opp i 1996.

Bygging langs Holmenkollbanen

Holmenkollen får en framstilling vi kjenner igjen, med villaer bygd langs Holmenkollbanen fra 1898 takket være Halvor Heyerdahls geniale tanke om å koble banebygging sammen med husbygging. Baneselskapet drev også sensur av de husene som folk fikk bygge, ingen næringsvirksomhet, ikke noe bakeri, ikke noen vognmannsforretning, ikke noen avholdskafé. Butenschøn tar selvsagt også opp konfliktene som ligger i begrepet fortetting. Institusjonene på Voksenkollen i slutten av 1800-tallet ble bygd i en «nasjonal stil», som passet til nasjonsbyggingen før unionsoppløsningen. Da vi så fikk en ny konge i 1905, fikk han en nasjonalgave, Kongsseteren, i samme stil.